

In dit nummer

- Naar een ruimtelijke visie voor de Noordzee
- Natuurverkenning 2011 op speciale website
- Implementatie EU-richtlijnen internationaal vergeleken
- Graadmeter voor natuur meet verandering in biodiversiteit
- Organisatie WOT Natuur & Milieu aangepast aan vernieuwd takenpakket
- Natuur in Nederland is uniek

Wot's new is een uitgave van de eenheid WOT Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Deze Nieuwsbrief bevat informatie over alle wettelijke onderzoekstaken natuur en milieu.

Redactie: Bram ten Cate, met tekstbijdragen van Geert van Duinhoven & Paul Hinssen

Contactgegevens

WOT Natuur & Milieu
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel. (0317) 48 54 71
E-mail: info.wnm@wur.nl
Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Abonnement

Aan- of afmelden voor de Nieuwsbrief kan uitsluitend via bovenstaand mailadres. Informatie uit deze Nieuwsbrief mag worden overgenomen mits de bron wordt vermeld.

Nummer 32 van de Nieuwsbrief verschijnt in februari 2011

Naar een ruimtelijke visie voor de Noordzee

Martin Woestenburg

In de Natuurverkenning van 2011 komt speciale aandacht voor de Noordzee. Die staat op de kaart van de ecologische hoofdstructuur ingetekend als één enorm groot blauw vlak. Op zee gaan echter allerlei beleidsvraagstukken spelen, die bepalend zullen zijn voor de toekomst van Nederland en de Noordzee. Daarom onderzoekt het Planbureau voor de Leefomgeving samen met mariene onderzoekers van IMARES hoe die ontwikkelingen de natuur op zee beïnvloedt, en hoe je daarmee om zou kunnen gaan.

'Het grootste deel van de Ecologische Hoofdstructuur ligt op zee', vertelt Wim Wiersinga van IMARES. Hij is deelprojectleider mariene biodiversiteit en onderzoekt naast de Noordzee ook de delta en het Waddengebied. Doel is om een overzicht te geven van de huidige en potentiële natuurwaarden op zee, maar ook zeker het leggen van relaties met het land. 'Het is in de Ecologische Hoofdstructuur dus één groot blauw gebied, maar er gebeurt wel van alles, echter nogal ongepland en ongestructureerd. Met Natura 2000 zijn er delen van de Noordzee als beschermde gebieden aangewezen in het kader van de Vogelrichtlijn of de Habitatrichtlijn. De Noordzee is nu donkerblauw en lichtblauw geworden. Maar binnen die tinten zijn er nog allerlei keuzes te maken. Er zijn maar vijf natuurdoeltypen voor de zee en wel zo'n zestig voor op land. Het is allemaal wat grofschaliger.' En dan is er nog de overgang van

zee naar land, waar niet alleen veel natuurwaarden zitten maar waar ook veel menselijke activiteiten plaatsvinden.

Noordzee bepaalt toekomst van Nederland

De aandacht voor de Noordzee in de Natuurverkenning 2011 is logisch, want er spelen op zee allerlei belangrijke ontwikkelingen die bepalend zijn voor de toekomst van Nederland. Projectleider van de Natuurverkenning 2011 Petra van Egmond somt op: windmolenparken op zee, plannen voor eilanden voor de kust die regelmatig opduiken, ideeën over duurzame energieproductie via eb en vloed of de zeestromen, de visserij, de zandwinning, de winning van gas en olie, de recreatie, de scheepvaart en de ontwikkeling van de haven van Rotterdam. Allemaal zaken die bepalend zijn voor de economische en maatschappelijke ontwikkeling van Nederland en de natuur in ons

land. En dan spelen er nog allerlei beleidsmatige opgaven, waaronder de Europese Kaderrichtlijn Marien, waarin eisen worden gesteld aan de waterkwaliteit en de ecologie van de Noordzee, en natuurlijk Natura 2000.

Voor de Natuurverkenning hebben onderzoekers in twee sessies gekeken naar de natuur in de Noordzee, aan de hand van vier kijkrichtingen: vitale natuur, functionele natuur, belevingsnatuur en inpasbare natuur (zie kader). Daarbij ging het om de mogelijkheden die er liggen in de Noordzee voor de natuur, maar ook voor andere functies. Want volgens Van Egmond geven de maatschappelijke en economische vraagstukken die op de Noordzee spelen en de beleidsmatige opgaven een hernieuwde urgentie om over doeleinden te praten. Dat geeft de Natuurverkenning 2011 ook een andere invulling. 'Het gaat nu meer over wat je zou kunnen willen. Bij vorige Natuurverkenningen ging het meer over de ontwikkelingen en de gevolgen daarvan voor de natuur, om te zien of doelen haalbaar waren.'

Ander perspectief natuurbeeld op land

De Noordzee helpt ook om het beeld van de natuur op land in een ander perspectief te zetten, vindt Van Egmond. 'Het is op zee makkelijker vrij te denken. De Noordzee is altijd al multifunctioneel geweest. Op het land gaat het al snel over de vraag wat voor natuur je kunt ontwikkelen, op zee denk je al snel meer vanuit de verschillende functies, en je gaat meer combineren. Daarvan kun je leren. Je kunt denken: het scheiden van functies hoeft niet per se.'

Natuurverkenning 2011 op speciale website

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) brengt in 2011 de Natuurverkenning uit. Daarin zullen onder meer opties voor het beleid staan om de biodiversiteit te verbeteren en om de diensten die natuur biedt beter te benutten. De Natuurverkenning richt de blik op de lange termijn. Het PBL heeft een speciale website gemaakt met bijdragen van Wageningen UR.

Het beleid voor natuur en landschap heeft de afgelopen decennia successen geboekt. Toch zijn er nog altijd flinke uitdagingen, zoals het verbeteren van de biodiversiteit en het beter benutten van de diensten die natuur biedt: de zogenaamde ecosystemendiensten. Ook andere ontwikkelingen zijn relevant voor het Nederlandse natuur- en landschapsbeleid, vooral de mondiale voedselcrisis en klimaatverandering.

Het werkt ook anders op zee, vult Wiersinga aan. 'Op zee kun je sowieso geen natuurgebieden aankopen. Je werkt daar bijvoorbeeld bij de oliewinning met concessies, waarbij de gebruiker is gebonden aan allerlei randvoorwaarden qua natuur en milieu.' Beiden merkten dat dit ook zo werkte tijdens de bijeenkomsten die voor de Natuurverkenning zijn georganiseerd. 'Op land gingen we meer nadenken over functiecombinaties en kwamen we wat los van de traditionele scheidingsgedachte, op zee ging het juist meer over wat je sec vanuit natuur geredeneerd zou kunnen ambiëren', aldus Van Egmond.

Eerste stap ruimtelijke visie

Via de vier kijkrichtingen moet de Natuurverkenning 2011 helpen in de vorming van een ruimtelijke visie op de Noordzee, maar ook en

vooral voor een visie op de manier waarop zee en land met elkaar in relatie staan. 'De eerste vijf kilometer van land naar zee is voor de natuur de meest kritische zone', legt Wiersinga uit. En het is juist in die zone dat er allerlei plannen liggen. 'De haven van Rotterdam bijvoorbeeld wil blijven uitbreiden, en zelfs in de Waddenhavens van Den Helder, Harlingen en Delfzijl liggen daarvoor plannen.' Zo kan de Natuurverkenning 2011 gezien worden als een eerste stap naar een ruimtelijke visie voor de Noordzee.

Meer informatie over de Natuurverkenning 2011 is te vinden op de themawebsite www.pbl.nl/natuurverkenning

Contact: wim.wiersinga@wur.nl
petra.vanegmond@pbl.nl

Vier kijkrichtingen in de Natuurverkenning 2011

In de Natuurverkenning worden vier kijkrichtingen ontwikkeld voor zowel land als zee.

Bij de kijkrichting **Vitale natuur** ligt de keuze op een sterke scheiding tussen natuur en andere functies. Op zee betekent dat vooral de bescherming van internationaal belangrijke gebieden en het verminderen van de bodemberoering door de visserij in gebieden waar de bodemfauna kwetsbaar is.

Als het doel is **Functionele natuur**, dan richt de zoektocht zich op het duurzame gebruik van de Noordzee. Dat betekent het benoemen van gebruiksmogelijkheden, zoals een duurzame visserij, het combineren van zandwinning met natuurbouw en kustverdediging, en het benutten van de zeestroom en de wind voor energieproductie.

Bij **Belevingsnatuur** staan natuur, recreatie, gezondheid en rust en ruimte centraal. Dat betekent bijvoorbeeld dat windmolens uit het zicht worden gehouden, maar ook dat de natuur in de zee – de bruinvissen en de Jan van Genten – juist zichtbaar gemaakt worden, bijvoorbeeld bij een hotel op zee.

Bij **Inpasbare natuur** is de vraag wat de Noordzee Nederland op korte termijn kan opleveren. Dat betekent dat de natuur verder op zee komt, terwijl gebruiksvormen als zandwinning en windmolens dichterbij de kust komen, omdat dat goedkoper is. Deze kijkrichting is enigszins te vergelijken met de manier waarop de Noordzee tot nu toe is gebruikt.

Met deze themasite hoopt het PBL ook inspiratie te bieden voor de nu lopende beleidsprocessen, zoals de herijking van de Ecologische Hoofdstructuur.

Meer informatie is te vinden op de themasite van de Natuurverkenning 2011:

www.pbl.nl/natuurverkenning

Implementatie EU-richtlijnen internationaal vergeleken

Onderzoekers van Alterra hebben de implementatie van drie EU-richtlijnen op het gebied van natuur en milieu in een drietal landen met elkaar vergeleken. Het gaat om de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn in de landen Nederland, Engeland en de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen. Het onderzoek beschrijft in grote mate van detail hoe nationale beleidsruimte is gezocht en hoeveel ruimte is gevonden. Na de aanvankelijke weerstand tegen de implementatie vindt - vooral via het Europese Hof van Justitie - uiteindelijk toch assimilatie plaats van de EU-regelgeving als onderdeel van de nationale beleidsomgeving.

Uitkomst onderzoek is weer actueel

Voor het onderzoek zijn tientallen direct betrokkenen geïnterviewd en honderden documenten geanalyseerd. Het laat een terugkerend patroon zien in de manier waarop Nederland omgaat met de EU-regelgeving. Recent, bij de vaststelling van de Crisis- en

Herstelwet en de EU-richtlijn voor territoriale cohesie, is het patroon van perceptie en handelen weer waar te nemen in de opstelling voor de Europese regelgeving. Dit onderstreept de actualiteit van de uitkomsten van het onderzoek dat al enige jaren terug is uitgevoerd in opdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving, maar nu pas in definitieve vorm is verschenen.

Duidelijke verschillen per lidstaat

Volgens de onderzoekers zijn er duidelijk verschillen in hoe lidstaten het implementatieproces in gaan: Nederland gaat in overleg, Duitsland geeft vanuit de rijksoverheid heel duidelijke richtlijnschrijvingen aan de deelstaten en Engeland plaatst de uitvoering van de richtlijn in het stelsel van samenwerkende non-gouvernementele organisaties. Maar er zijn ook overeenkomsten. De lidstaten claimen aanvankelijk nog dat zij beleidsruimte hebben verworven, maar die blijkt achteraf toch niet echt te bestaan waardoor de feitelijke implementatie heel dicht bij de oorspronkelijke letter en geest van de EU-richtlijn ligt. De werkelijke mogelijk-

heden om nationale beleidsruimte te realiseren, liggen niet achteraan in het implementatieproces, maar vooral in de ontwerpfase van de richtlijn. Dit is het moment wanneer de inhoud, procedureel kader en de uitwerkingsverplichtingen tot stand worden gebracht. In de EU-methodiek is er dan sprake van een beïnvloedbaar ontwerpproces, ondersteund door tamelijk open Groen- en Witboeken en de mogelijkheden voor lidstaten zowel informeel als formeel te participeren en te reageren.

Meer informatie:

Kersten, P.H. & F.R. Veeneklaas (2010). *Resistance is futile: you will be assimilated; Kroniek van de pogingen om nationale beleidsruimte te verwerven bij de implementatie van de EU Vogel- en Habitatrichtlijn, de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water in Nederland, Engeland en Duitsland*. WOT-paper 4. Wageningen, WOT Natuur & Milieu

Contact: frank.veeneklaar@wur.nl
paul.kersten@wur.nl

Graadmeter voor natuur meet verandering in biodiversiteit

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft samen met Wageningen UR een graadmeter ontwikkeld waarmee de verandering in biodiversiteit te meten is. De Natuurwaarde graadmeter 2.0 geeft een beeld van de jaarlijkse veranderingen in de ecosysteemkwaliteit van natuurgebieden in Nederland. De nieuwe graadmeter vervangt een eerdere versie die maar eens per 10 jaar bepaald kon worden en daardoor minder nauwkeurig en ook veel minder actueel kon zijn.

Evaluatie natuurbeleidsdoelen

Belangrijk voordeel is dat de nieuwe graadmeter beter aansluit op het beleid en daardoor een grote rol kan spelen in evaluaties van de natuurbeleidsdoelen. Deze graadmeter voor natuur geeft namelijk aan hoe de landelijk gemiddelde mate van voorkomen van soorten afwijkt van een intact systeem. Dit geeft meteen een belangrijke beperking aan: de gemiddelde situatie bestaat meestal immers uit goede en minder goede locaties. Hierdoor is de graadmeter niet geschikt om aan te geven hoeveel hectaren een goede kwaliteit heeft. Ook is af te leiden of een specifiek natuurgebied wel of niet een goede kwaliteit heeft. Hiervoor is overigens een andere graadmeter ontwikkeld.

Ecosysteemgerichte graadmeter

De gemiddelde ecosysteemkwaliteit is bepaald op basis van de metingen uit het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) voor vogels, vlinders, planten en reptielen. De onderscheiden ecosystemen zijn: bos, heide, open duin, moeras en halfnatuurlijk grasland. Door juist deze systemen en (doel)soorten te nemen, sluit de graadmeter aan bij het project 'Waarborgen natuurkwaliteit EHS & omvorming programma beheer' waarmee de rijksoverheid probeert om natuurbeleid en natuurbeheer beter op elkaar af te stemmen en beter te kunnen evalueren.

De Natuurwaarde graadmeter 2.0 is een ecosysteemgerichte graadmeter en onderdeel van een groter geheel aan indicatoren die het

Planbureau voor de Leefomgeving in de loop der jaren heeft ontwikkeld. Voor dat stelsel wordt bijvoorbeeld ook een soortgerichte indicator als de toestand van Rode lijstsoorten en een conditie-indicator als de milieusituatie gemeten.

Meer informatie:

Reijnen, M.J.S.M., B. de Knegt, R. Pouwels, A. van Hinsberg, M.L.P. van Esbroek, S. van Tol & J. Wiertz (2010). *Natuurwaarde 2.0 land. Graadmeter natuurkwaliteit landecosystemen voor nationale beleidsdoelen*. WOT-rapport 110. Wageningen, WOT Natuur & Milieu.

Contact: jaap.wiertz@pbl.nl
rogier.pouwels@wur.nl

Organisatie WOT Natuur & Milieu aangepast aan vernieuwd takenpakket

Met ingang van 2011 heeft het werkprogramma van de WOT Natuur & Milieu een andere opzet. De veranderingen in het takenpakket en de op handen zijnde vernieuwing van de uitvoeringsovereenkomst zijn gebruikt als gelegenheid om alle taken binnen de WOT te herrangschikken en gelijktijdig de werkwijze in alle thema's te uniformeren. Ook zijn nuttige, maar wettelijk niet strikt noodzakelijke, activiteiten afgestoten. Met deze herzieningen is de WOT Natuur & Milieu er klaar voor om de komende jaren met minder middelen en gelijkblijvende kwaliteit meer wettelijke onderzoekstaken uit te voeren.

Nieuwe Uitvoeringsovereenkomst

Ofschoon de WOT Natuur & Milieu (WOT N&M) in 2011 nog onder de oude uitvoeringsovereenkomst werkt, is toch gekozen om deze nieuwe opzet alvast in te voeren. De verwachting is namelijk dat deze naadloos kan worden overgenomen in de nieuw op te stellen Uitvoeringsovereenkomst voor 2012-2016.

Vier inhoudelijke thema's

Het takenpakket van de WOT N&M is sinds de opstelling van de eerste Uitvoeringsovereenkomst in 2004 op een aantal punten veranderd.

In enkele recente bijeenkomsten van de Commissie van Toezicht is grotendeels duidelijk geworden op welke wijze deze veranderingen in het werkprogramma van de WOT N&M een plek moeten krijgen. Vanwege deze veranderingen zijn vanaf 2011 de taken van de WOT N&M opnieuw gerangschikt. De WOT N&M kent nu vier inhoudelijke thema's. Twee thema's betreffen wettelijke onderzoekstaken die rechtstreeks voor het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie worden uitgevoerd in respectievelijk de beleidsdomeinen Natuur, Landschap en

Platteland (NLP) en Agrokultuur en Visserij (AKV). De twee andere thema's betreffen taken in opdracht van het ministerie voor het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Deze thema's omvatten respectievelijk de natuurplanbureautaken Beleidsevaluatie (balansen) en Beleidsverkenningen (verkenningen). Een overkoepelend thema blijft er als vanouds voor zorgen dat de taken goed ondersteund worden, en in overeenstemming met de wettelijke eisen worden uitgevoerd.

Contact: paul.hinssen@wur.nl

Natuur in Nederland is uniek

Het Nederlandse landschap en de Nederlandse natuur zijn uniek. Dat concluderen Joop Schaminée, Joep Dirks en John Janssen van Wageningen UR in het boek *Grenzeloze Natuur*. Nederland herbergt landschappen en natuur die buiten Nederland nauwelijks voorkomen. Dat komt door de bijzondere ligging van Nederland in de delta van vier grote rivieren. Het boek is op donderdag 18 november in Wassenaar tijdens een gelijknamig mini-symposium gepresenteerd en aangeboden aan Cor van Meijenfeldt van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie.

De Nederlandse natuur en het Nederlandse landschap nemen binnen Noordwest-Europa een bijzondere positie in. Dit heeft volgens de onderzoekers drie oorzaken. De eerste en belangrijkste is de ligging van Nederland in de delta van Rijn, Maas, Schelde en Eems. Dat resulteert in een bijzondere variatie: zand en klei, droog en nat wisselen elkaar voortdurend af. De tweede oorzaak voor de bijzondere positie van ons land is het feit dat delta's een aantrekkelijke vestigingsplaats zijn. Ze bieden vruchtbaar land en goede handelsmogelijkheden door hun ligging aan zee en rivieren. De Nederlandse delta kende daardoor al vroeg in de geschiedenis een hoge bevolkingsdichtheid. De invloed van al die

mensen op het landschap was – en is nog steeds – enorm. Ze vormden de delta om in een bijzonder gevarieerd cultuurlandschap. De internationaal belangrijkste Nederlandse natuur is dan ook sterk gebonden aan dit zogenaamde half-natuurlijke landschap. De derde oorzaak is de vroege opkomst van de natuurbescherming in Nederland. Daardoor zijn veel van die bijzondere landschappen, ecosystemen en soorten bewaard gebleven.

Verkrijgbaarheid boek

Het boek 'Grenzeloze Natuur; de internationale betekenis van Nederland voor soorten, ecosystemen en landschappen' is uitgegeven door de KNNV in samenwerking met de WOT Natuur & Milieu van Wageningen UR. Dit boek is het tiende deel in de Reeks WOT-studies en is verkrijgbaar bij de KNNV of in de boekhandel (ISBN 978 90 5011 320 5).

Film

Tijdens het symposium is een korte film gemaakt. De film is te bekijken via de website van de WOT Natuur & Milieu: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl/NL/publicaties/Films/

